

Hanna Kumela

Terhi Koskela

Hanna Kumela ja Terhi Koskela

Metsänomistajien näkemyksiä luonnonarvokaupan ja sen sopimusehtojen hyväksyttävyydestä

Kumela, H. & Koskela, T. 2006. Metsänomistajien näkemyksiä luonnonarvokaupan ja sen sopimusehtojen hyväksyttävyydestä. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2006: 257–270

Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmassa (METSO) kokeillaan uusia metsänomistajien vapaaehtoisuuteen perustuvia monimuotoisuuden turvaamiskeinoja, esimerkiksi luonnonarvokauppaa, jonka kokeiluhanke aloitettiin Satakunnassa vuonna 2003.

Tutkimuksessa selvitettiin mistä elementeistä metsänomistajan kokema monimuotoisuuden turvaamiskeinon subjektiivinen hyväksyttävyyden koostuu ja kokevatko metsänomistajat luonnonarvokaupan ja sen sopimusehdot hyväksyttävänä monimuotoisuuden turvaamisen toteutustapana. Tutkimus toteutettiin 21 metsänomistajan teemahaastatteluna. Tuloksia voidaan käyttää luonnonarvokaupan lisäksi myös muiden metsien suojelun toteuttamiskeinojen kehittämisessä.

Tulosten mukaan metsänomistajien hyväksyttävänä kokeman monimuotoisuuden turvaamiskeinon on sisällettävä vapaaehtoisuuden sekä omistusoikeuden ja päättävällän säilymisen elementit. Lisäksi metsänomistajalla on oltava motiivi osallistua sopimussuojeluun. Päätökseen osallistua luonnonarvokauppaan vaikutti kuitenkin voimakkaimmin palkkion saaminen ja sen määrä. Osa toivoi palkkion korvaavan kaikki suojelusta sopimuskauden aikana aiheutuvat taloudelliset menetykset. Osa koki palkkion maksettavan nimenomaan luonnonarvojen säilyttämisestä, jolloin sen katsottiin olevan osoitus yhteiskunnalta siitä, että metsänomistaja tekee arvokkaan ratkaisun, jonka rahoitukseen koko yhteiskunta osallistuu.

Luonnonarvokauppa vastasi yleensä metsänomistajien toiveita hyväksyttävästä monimuotoisuuden turvaamiskeinosta, mutta sopimuksen ja sopimusehtojen tulisi olla metsänomistajien mukaan selkeämmin yhteisen neuvottelun tulos. Lisäksi metsäammattilaisten toivottiin tiedottavan metsänomistajia mahdollisista sopimuskohteista.

Asiasanat: hyväksyttävyyden, vapaaehtoiset suojelusopimukset, luonnonarvokauppa, yksityismetsänomistajat, monimuotoisuuden turvaaminen

Yhteystiedot: Metla, Helsingin toimipaikka, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki

Sähköposti hanna.kumela@metla.fi; terhi.koskela@metla.fi

Hyväksytty 18.5.2006

I Johdanto

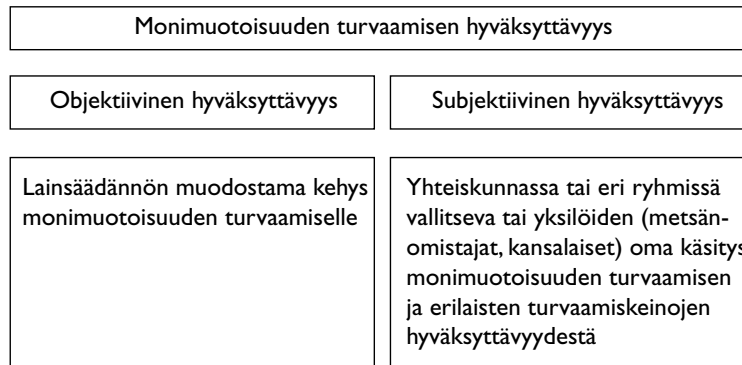
Yksityiset metsänomistajat ja hyväksyttävänä koettavien monimuotoisuuden turvaamiskeinojen kehittäminen ovat yksityismetsiin kohdistuvien suojelupaineiden vuoksi tärkeässä asemassa metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisessa. Tällä hetkellä metsämaan suojelu painottuu Suomessa voimakkaasti maan pohjoisborealiselle vyöhykkeelle. Metsien suojelualueverkon suurimmat puutteet kohdistuvat Etelä-Suomeen (Virkkala ym. 2000), jossa suurin osa metsätalouden maasta (73 %) on yksityisessä omistuksessa (Metsätalostollinen vuosikirja 2002). Valtioneuvosto teki vuonna 2002 periaatepäätöksen Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lounais-Lapin metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelmasta, joka nimettiin Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmaksi (METSO) (Valtioneuvoston periaatepäätös 2002). METSO-ohjelman tavoitteena on metsäisten luontotyyppien ja uhanalaisille lajeille tärkeiden elinympäristöjen ja metsien rakennepiirteiden nykyistä paremman turvaamisen lisäksi mm. kokeilla uusia, metsänomistajan vapaaehtoisuuteen perustuvia monimuotoisuuden turvaamiskeinoja. METSO-ohjelman kokeiluhankkeissa käytettävillä uusilla monimuotoisuuden turvaamiskeinoilla pyritään myös lisäämään luonnonsuojelun yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä ja vähentämään metsien suojeluun liittyneitä ristiriitoja. (METSO-ohjelma.)

Eri toimintojen, kuten metsien suojelun, sosiaalisten vaikutusten arviointiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota yhteiskunnassa. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin tarkoituksena on vahvistaa ja systematisoida ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointiin ja elämään vaikuttavien tekijöiden arviointia. Sosiaalisten vaikutusten arviointi liittyy myös kasvaneeseen kiinnostukseen edistää nk. sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä yhteiskunnassa. (Sairinen ja Kohl 2004.) Tämä on nähtävissä myös lisääntyneenä keskusteluna metsiensuojelun toteutuskeinojen uudistamistarpeesta. Aiemmasta ylhäältä päin johdetusta suojelupolitiikasta ollaan siirtymässä kohti metsänomistajan omasta tilanteesta ja tavoitteista nousevia metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamistapoja.

METSO-ohjelman kokeiluhankkeista ensimmäi-

senä käynnistyi luonnonarvokauppa Satakunnassa vuonna 2003. Satakunnan luonnonarvokauppahankkeessa metsänomistajalle maksetaan palkkiota tiettyjen luonnonarvojen ylläpitämisestä tai lisäämisestä rajatulla kohteella vähintään 10 vuoden määräaikaisella sopimuksella. Sopimuskohteen omistusoikeus ei muutu, ja sopimuskauden jälkeen alueen käyttö jatkuu metsänomistajan haluamalla tavalla (Luonnonarvokauppa 2005). Kohteet on valittu yhteistyössä metsäkeskuksen ja alueellisen ympäristökeskuksen kanssa luonnonsuojelubiologisten kriteerien (ks. Etelä-Suomen metsien ... 2003) perusteella. Kohteen hinta-arvio määritellään puuston ja monimuotoisuustekijöiden pohjalta. Sopimuksesta ja palkkiosta neuvotellaan metsänomistajan kanssa, joka voi myös halutessaan esittää hintapyynnön (Gustafsson ja Nummi 2004a). Palkkio maksetaan omistajalle yhdellä kertaa sopimuskauden alussa, ja se on verotonta tuloa (Luonnonarvokauppa 2005). Osalla luonnonarvokaupan kohteista maanomistajaa voidaan velvoittaa tekemään hoitosuunnitelman mukaisia toimenpiteitä monimuotoisuuden edistämiseksi mm. lisäämällä lahoppua, pienaukottamalla tai laidunnuksella. Sopimus solmitaan joko Lounais-Suomen metsäkeskuksen kanssa kestävän metsätalouden rahoituslain 19a §:n mukaan tai Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa luonnonsuojelulain 25 §:n mukaan. Maksetut palkkiot olivat vuonna 2003 keskimäärin 170 €/ha/v ja vuonna 2004 166 €/ha/v. (Gustafsson ja Nummi 2004 a, b.)

Useissa tutkimuksissa on selvitetty metsänomistajien näkemyksiä ja käyttäytymistä monimuotoisuuden turvaamiseen ja sopimussuojeluun liittyen (esim. Kangas ja Niemeläinen 1996, Hänninen ja Karppinen 1996, Tikka 2003, Dutcher ym. 2004, Horne ym. 2004a, Paloniemi 2006) sekä arvioitu erilaisia monimuotoisuuden turvaamisen ohjauskeinoja ja niiden käyttökelpoisuutta (esim. Doremus 2003, Frank ja Müller 2003, Kirby 2003, Michael 2003). Hornen ym. (2004a) mukaan metsänomistajat pitivät omalla tilalla hyväksyttävimpinä suojeluratkaisuina arvokkaiden metsäalueiden määräaikaista rauhoittamista palkkiota vastaan sopimuksella, jonka rauettua käyttöoikeus palautuu omistajalle. Suojeluratkaisun hyväksyttävyyden kannalta tärkeimpinä tekijöinä pidettiin kohteen omistusoikeuden ja päätösvallan säilyttämistä. Hornen ym. (2004b) mukaan lähes kaksi kolmasosaa kansalaisista katsoi,

Kuva 1. Monimuotoisuuden turvaamisen keinojen objektiivinen ja subjektiivinen hyväksyttävyys.

että suojelua kehitettäessä tulisi käyttää ensisijaisesti vapaaehtoisia keinoja. Kansalaisten maksuhalukkuus lisäsuojelun toteuttamiseksi vapaaehtoisin keinoin on suurempi kuin maanhankintaa käytettäessä. Lehtosen ym. (2003) mukaan kansalaiset kannattivat vapaaehtoisia suojelusopimuksia hieman enemmän kuin suojelualueiden perustamista tai pelkkää neuvonnan käyttöä.

Metsänomistajien metsänomistukselleen asettamat tavoitteet ovat muuttuneet moniarvoisempaan suuntaan (Karppinen ym. 2002, Horne ym. 2004a), mikä asettaa uusia haasteita monimuotoisuuden turvaamiskeinojen kehittämiseksi (ks. myös Bliss ja Martin 1989, Karppinen 1994, 2000, Lönnstedt 1997, Jokinen 1997). Metsänomistuksen tavoitteet vaikuttavat metsänomistajan halukkuuteen säilyttää kohteita hakkaamatta. Ensisijaisesti puuntuotannollisia tavoitteita korostavat metsänomistajat haluaisivat suuremman korvauksen hakkaamatta jättämisestä kuin metsänomistajat, jotka omaavat myös ei-puuntuotannollisia tavoitteita. (Kline ym. 2000.)

Metsänomistajia ja heidän tavoitteitaan on tutkittu myös luonnonarvokaupan näkökulmasta. Kumelan (2005) mukaan luonnonarvokauppaan osallistui hyvin erilaisia metsänomistajia, jotka tavoittelivat luonnonsuojelullisten päämäärien lisäksi myös esimerkiksi taloudellisia hyötyjä. Luonnonarvokauppaan osallistuneet metsänomistajat olivat suojelleet omaehtoisesti luontoarvoja maillaan selvästi yleisemmin kuin metsänomistajat keskimäärin (Juutinen ym. 2005). Juutisen (2005) mukaan parhaita kohteita ei kuitenkaan välttämättä saada kaupan-

käynnin piiriin, koska luonnonarvokauppa perustuu metsänomistajien tekemiin tarjouksiin kohteista. Myös hinta-arvion muodostamista puuston arvon ja monimuotoisuustekijöiden perusteella kritisoitiin.

Metsänomistaja muodostaa kuvan monimuotoisuuden turvaamisen ja erilaisten turvaamiskeinojen hyväksyttävyydestä mm. omien metsänomistukseen liittyvien tavoitteidensa, monimuotoisuuden turvaamiseen liittyvien asenteidensa ja kokemustensa kautta. Metsänomistaja vertaa monimuotoisuuden turvaamisesta saamia hyötyjä, esimerkiksi suojelusta maksettavaa palkkiota ja suojelun kautta säilyviä metsän aineettomia arvoja suojelusta koituviin kustannuksiin, taloudellisiin menetyksiin sekä metsänkäyttömahdollisuuksien muutoksen vaikutuksiin ja riskeihin. Wallinin (1983) mukaan hyväksyttävyys voidaan jakaa objektiiviseen ja subjektiiviseen tarkastelualueeseen (ks. myös esim. Olsaretti 2004, Colburn 2005). Objektiivista hyväksyttävyyttä määrittää ensisijassa lainsäädäntö. Subjekttiivinen hyväksyttävyys ymmärretään taas yksilön, eri ryhmien tai yhteiskunnan muodostamana kuvana hyväksyttävyydestä. Tällöin tarkastellaan esimerkiksi sitä, miten erilaiset riskit, haitat ja hyödyt koetaan. (Wallin 1983.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan monimuotoisuuden turvaamiskeinon ja suojelusopimuksen ehtojen subjektiivista hyväksyttävyyttä metsänomistajan näkökulmasta (kuva 1).

Tutkimuksessa selvitetään, mistä elementeistä metsänomistajan kokema monimuotoisuuden turvaamiskeinon subjektiivinen hyväksyttävyys koostuu ja onko luonnonarvokauppa ja sen sopimusehdot metsänomistajien näkökulmasta hyväksyttävä moni-

muotoisuuden turvaamisen toteutustapa. Lisäksi tarkastellaan millaisia kehittämistarpeita metsänomistajat kokevat luonnonarvokaupalla olevan. Vaikka sopimussuojelua on tutkittu aikaisemmin (Frank ja Müller 2003, Tikka 2003, Horne ym. 2004a, Paloniemi 2006), on luonnonarvokauppa uusi toimintatapa, josta tarvitaan lisää tutkimustietoa. Vuonna 2007 päätetään METSO-ohjelman sisältämien vapaaehtoisten suojelukeinojen sekä ylipäänsä metsiensuojelun jatkotoimista ja suuntaviivoista. Tämän päätöksenteon tueksi tarvitaan tietoa metsänomistajien näkemyksistä, kokemuksista ja kehitystarpeista koskien luonnonarvokauppaa ja sen sopimusehtoja sekä tietoa siitä millaista sopimussuojelukäytäntöä metsänomistajat pitävät hyväksyttävänä. Tuloksia voidaan käyttää myös muiden monimuotoisuuden turvaamiskeinojen toimivuuden arvioinnissa ja kehittämisessä.

2 Aineisto ja menetelmät

2.1 Aineisto

Tutkimuksen aineistonkeruussa sekä analyysissä käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä selitetään kokonaisuutena eikä sitä kuvaavia muuttujia pelkistetä numeroiksi vaan tuloksilla pyritään heijastamaan tutkittavien maailmaa (Alasuutari 1994). Laadullisen tutkimuksen vahvuus nousee esille tutkittaessa inhimilliseen elämänpiiriin kuuluvia tekijöitä. Metsänomistajan suhtautuminen metsien monimuotoisuuden turvaamiseen ja sen keinoihin muodostuu subjektiivisesti. Suojelusopimuksen solmiminen on aina yksilöllinen vuorovaikutustilanne ja haaste metsänomistajien lisäksi myös viranomaisille. Jotta tutkimuksella todella ymmärretään, mikä yksilölliseen käyttäytymiseen ja tavoitteisiin vaikuttaa, henkilöä tulee tutkia kokonaisuutena, ei taustastaan irrotettuna henkilöimättömänä joukkona (Bliss ja Martin 1989).

Metsänomistus rakenne ja omistuksen tavoitteet ovat muuttuneet mm. yleisen yhteiskunnan muutoksen sekä väestön ikääntymisen kautta, jonka vuoksi tyypillistä metsänomistajaa on nykyään vaikea määrittellä (Karppinen ym. 2002). Metsänomistajien he-

terogeenisyydestä johtuen haastateltavaksi pyrittiin valitsemaan kattava joukko erilaisia metsänomistajia, jotta mahdollisimman monet näkemykset suojelukeinojen ja sopimusehtojen hyväksyttävyydestä saataisiin esille. Tarkoituksena ei ollut kuvata keskimääräistä metsänomistajaa vaan koota aineistoksi laadulliselle tutkimukselle tyypillinen tarkoituksenmukainen näyte erilaisista metsänomistajista (ks. Eskola ja Suoranta 1999).

Aineisto kerättiin syksyllä 2003 haastattelemalla yhteensä 21 metsänomistajaa, joista kuusi oli Etelä-Savosta ja 15 Satakunnasta. Eteläsavolaisten metsänomistajien yhteystiedot saatiin Etelä-Savon ympäristökeskuksesta sekä Etelä-Savon metsäkeskuksesta ja Satakunnassa haastateltujen metsänomistajien yhteystiedot Lounais-Suomen metsäkeskuksesta. Satakuntalaisista haastatelluista kymmenen oli tehnyt luonnonarvokauppasopimuksen ja viidellä sopimusta ei ollut. Näistä viidestä kaksi oli tarjonnut kohdetta luonnonarvokauppaan, kaksi harkitsi tekevänsä tarjouksen ja yksi ei aikonut osallistua luonnonarvokauppaan. Luonnonarvokauppasopimuksen jo solmineilta metsänomistajilta saatiin omakohtaisia kokemuksia luonnonarvokaupasta sekä näkemyksiä kehitysehdotuksista. Metsänomistajat, jotka eivät olleet tehneet luonnonarvokauppasopimusta, toivat aineistoon metsänomistajina oman näkemyksensä subjektiivisesti hyväksyttävästä monimuotoisuuden turvaamiskeinosta ja suojelusopimuksen ehdoista.

Haastatelluiksi pyydytyistä metsänomistajista yksi kieltäytyi haastattelusta. Haastattelut toteutettiin useimmiten haastateltavan kotona ja ne nauhoitettiin kokonaisuudessaan. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin ja niistä kertyi yhteensä noin 28 tuntia haastattelumateriaalia, joka litteroitiin.

Haastatellut erosivat jonkin verran valtakunnallisen metsänomistajatutkimuksen (Horne ym. 2004a) metsänomistajista (taulukko 1). Haastateltujen ikä vaihteli noin 30:sta 60 vuoteen ja luonnonarvokauppaan osallistuneiden omistama metsäpinta-ala vaihteli 10 ja 1 000 hehtaarin välillä. Lisäksi monet haastatelluista osallistuivat aktiivisesti mm. metsänhoitoyhdistyksen toimintaan tai toimivat muuten metsäsektorin eri tehtävissä. Lähes kaikkien haastateltujen tiloilla oli erilaisin perustein suojeltuja kohteita, kuten suojeluohjelmiin tai Natura 2000-ohjelmaan kuuluvia alueita tai metsälakikohteita. Kerätty haastatteluaineisto ei siten kuvaa keskimää-

Taulukko 1. Haastateltujen ja heidän tilojensa taustamuuttujien vertailu valtakunnalliseen metsänomistajatutkimukseen.

	Teemahaastattelu 2003	Valtakunnallinen metsänomistajatutkimus*
Keski-ikä (v)	50	58
Sukupuoli (%)		
Nainen	14	21
Mies	86	79
Metsäala (ha)	200 (lak:n osallistuneilla)**	42
Peltoala (ha)	36 (lak:n osallistuneilla)	13
Tilalla asuminen (%)	62	54
Maa- ja metsätalousyrittäjiä (%)	47	22

*Lähde: Horne ym. 2004a, ** luonnonarvokauppasopimuksen tehneet haastatellut

Taulukko 2. Metsänomistajien teemahaastattelussa käytetty haastattelurunko.

Haastattelurunko
Omistajan ja tilan piirteet
Metsänhoito ja puunmyynti
Metsän käytön tavoitteet ja merkitys
Luonnonarvokauppa
– tiedotus
– sopimusprosessi
– sopimusehdot
Suojelusopimuksen yleinen hyväksyttävyys
Metsänomistajan ja viranomaisen rooli suojeluprosessissa

räistä metsänomistajaa Satakunnan tai Etelä-Savon alueilla, mikä ei laadullisen tutkimuksen luonteen mukaisesti ollutkaan tavoitteena.

2.2 Menetelmät

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelussa tutkija käy haastateltavien kanssa läpi tietyt teema-alueet, mutta kysymysten esittämisjärjestys ja muoto voivat vaihdella haastattelusta toiseen ja haastateltava saa kertoa aiheesta vapaamuotoisesti. Teemahaastattelussa voidaan tarpeen mukaan esittää tarkentavia kysymyksiä ja palata takaisin aiempaan teemaan. (Hirsjärvi ja Hurme 2000.)

Metsänomistajien haastattelussa käytiin läpi ennalta suunnitellut teema-alueet (taulukko 2). Aineiston koko on tulkittavissa riittäväksi, sillä tutkimuksen tavoitteen kannalta oleellisia uusia asioita ei enää noussut esille ja aineiston kylläntymispiste

oli saavutettu. Kylläntyminen eli saturaatio perustuu Bertaux'n teoriaan, jossa tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka tutkimuskohteesta on mahdollista saada (Bertaux ja Bertaux-Wiame 1981).

Teemahaastatteluaineisto analysoitiin laadullisesti Atlas.ti-ohjelman avulla (ks. Moilanen ja Roponen 1994, Muhr 1997, Turunen ja Ruohomäki 2001). Aineiston analysoinnissa käytettiin teoriasidonnaista analyysia, jossa analyysi ei suoraan pohjautu teoriaan, mutta teoria auttaa analyysin etenemisessä. Analysoitavat yksiköt valitaan aineistosta siten, että taustalla vaikuttavat aikaisemmat tiedot aihepiiristä sekä tutkimukselle asetetut tavoitteet. Aikaisemman tiedon merkitys ei kuitenkaan ole teoriaa testaava vaan enemmänkin se aukaisee uusia ajatuspolkuja (Tuomi ja Sarajärvi 2002). Aineisto koodattiin haastattelurungon pohjalta muokatuilla koodeilla, jonka jälkeen se teemoiteltiin eli aineistosta nostettiin esille tutkimusongelman kannalta keskeiset aiheet. Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa käytännön ongelmaan tai tilanteeseen liittyvän tutkimuskysymyksen ratkaisemisessa, joksi monimuotoisuuden turvaamisen keinoihin ja sopimusehtoihin liittyvien näkemysten selvittäminen voidaan lukea. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu aineiston, analyysin ja tulosten tarkkaan esittämiseen sekä tietoisuuteen tutkijan subjektiivisten näkemysten vaikutusmahdollisuudesta (Eskola ja Suoranta 1999). Analyysissä kiinnitetään huomiota toistuvuuteen sekä poikkeuksellisiin havaintoihin, jotka kuvastavat aineiston vaihtelun laajuutta (ks. esim. Hirsjärvi ja Hurme 2000, Wengraf 2001).

Haastattelua on käytetty metsänomistajien näemyksiä selvittävässä tutkimuksissa aiemminkin, mm. Jokinen (1998) kartoitti metsänomistajien metsä- ja ympäristönsuojelukäsityksiä, Bliss ja Martin (1989) sekä Lönnstedt (1997) selvittivät metsänomistajien tavoitteita ja motivaatioita, Koskela ja Karppinen (2005) tarkastelivat metsänuudistumisviiveiden syntyä yksityistiloilla sekä Paloniemi (2006) käsittelee maanomistajien kokemuksia luonnonsuojelulain määräaikaista suojelusopimusprosesseista.

3 Tulokset

3.1 Tietoisuus

Luonnonarvokauppasopimuksen tehneet metsänomistajat olivat käynnistäneet sopimusprosessin useimmiten ottamalla itse yhteyttä luonnonarvokaupan yhteyshenkilöön Lounais-Suomen metsäkeskuksessa. Tämä on vaatinut tietoisuutta luonnonarvokaupan mahdollisuudesta sekä jossain määrin sen toteutustavasta ja ehdoista (ks. kuva 2). Metsänomistajat pitivät luonnonarvokaupan tiedotuksen määrää ja laatua Satakunnassa riittävänä. Tietolähteinä toimivat lähinnä paikallislehdet ja -radio. Haastateltujen tietoisuutta luonnonarvokaupasta lisäsi se, että moni heistä oli aktiivisesti mukana metsäasioissa joko työn tai harrastusten kautta. Kahdelle haastateltavalle metsänhoitoyhdistyksen ja metsäkeskuksen neuvot olivat ehdottaneet luonnonarvokauppaan osallistumista. Metsäammattilaisten tehtäväksi katsottiinkin metsänomistajan tietoisuuden lisääminen tilan luonnonarvoista ja niiden turvaamismahdollisuuksista. Metsäammattilaisten toivottiin esimerkiksi metsäsuunnittelun yhteydessä kertovan tilalla mahdollisesti sijaitsevista luonnonarvokauppakohteista. Metsänomistajan on kuitenkin saatava itse päättää haluaako hän lähteä mukaan vai ei. Yhteydenotto metsäkeskukseen koettiin vaivattomaksi ja luonnonarvokaupan yhteyshenkilö helposti lähestyttäväksi metsäalan asiantuntijaksi. Tärkeänä pidettiin sitä, että yhteyshenkilö tuntee alueen metsät, metsänomistajat ja paikallisen toimintakulttuurin.

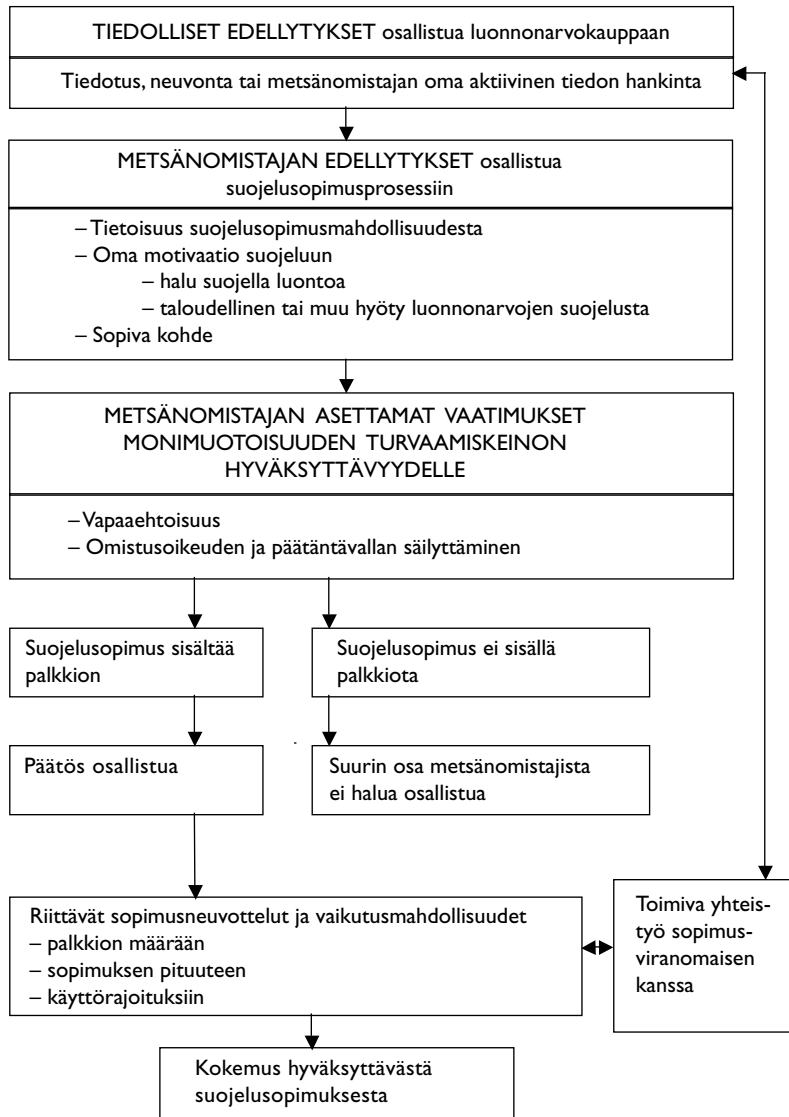
3.2 Lähtökohdat suojelusopimuksen hyväksyttävyydelle

Metsänomistaja tarvitsee omakohtaisen motiivin osallistuakseen vapaaehtoiseen sopimussuojeluun. Tässä tutkimuksessa metsänomistajien motiivi oli useimmiten kiinnostus luontoa kohtaan, mutta osalla myös mahdollisuus hyödyntää metsää taloudellisesti luonnonsuojelun kautta. Jotta metsänomistajat kokisivat suojelukeinon hyväksyttävänä, siihen on heidän mukaansa sisällyttävä vapaaehtoisuuden sekä omistusoikeuden ja päätäntävällän säilymisen elementit. Luonnonarvokaupassa metsänomistajat katsoivat näiden vaatimusten täyttyvän. Aiempia suojeluohjelmia ja perinteistä ”pakkosuojelua” kritisoitiin siitä, että ne eivät anna metsänomistajalle mahdollisuutta kontrolloida omaa omaisuuttaan ja poistavat metsänomistajan neuvotteluaseman suhteessa viranomaiseen. Vapaaehtoisuuden, omistusoikeuden ja päätäntävällän säilyttämisen vaatimuksien täytyttyä, lopulliseen päätökseen osallistua luonnonarvokauppaan vaikutti voimakkaimmin kaikilla haastatelluilla kuitenkin palkkion saaminen ja monilla myös sen määrä. Palkkio koettiin tärkeänä, koska perinteisessä suojeluohjelmiin perustuvassa suojelussa metsänomistajat kokivat kantavansa suojelun kustannukset.

”Kyl se on tää vapaaehtoisuus, et kyllä suomalainen isäntä on sellanen, et jos se pakotetaan johonkin ni se on muutosvastarinta heti, mut kun lähdetään neuvottelemaan vapaaehtoselta pohjalta ni tilanne on vallan toinen. Tää on erinomainen juttu, tulee onnistumaan, olen ihan varma siitä.” Mies, Satakunta, tarjonnut kohdetta luonnonarvokauppaan

3.3 Palkkion kokeminen

Monet metsänomistajat katsoivat, ettei suojelusopimuksesta saa koitua taloudellisia tappioita ja mitä suurempi palkkio on, sitä varmemmin sopimus koetaan hyväksyttävänä. Hyväksyttävä palkkion määrä muodostui metsänomistajan näkökulmasta monista eri tekijöistä, mm. siitä, miten tärkeänä metsänomistajat pitävät metsän taloudellista tuottoa sekä luonnonarvoja ja niiden säilyttämistä. Palkkio voitiin kokea palkkioksi luonnonarvojen säilyttämi-

Kuva 2. Metsänomistajan hyväksyttävänä kokeman luonnonarvokauppasopimuksen osatekijät.

sestä, jolloin sen katsottiin lähinnä olevan osoitus yhteiskunnalta siitä, että metsänomistaja tekee arvokkaan ratkaisun, jonka rahoitukseen koko yhteiskunta osallistuu. Tällöin osa metsänomistajista koki pienemmänkin palkkion riittävänä. Toiset metsänomistajat kokivat palkkion korvaukseksi luonnonarvojen säilyttämisen aiheuttamista taloudellisista menetyksistä sopimuskauden aikana.

Metsänomistajat halusivat ylläpitää omaa pää-

täntävaltaansa myös palkkion määrän osalta ja kritisoivat palkkion määräytymisen yksipuolisuutta ja neuvottelumahdollisuuksien vähäisyyttä luonnonarvokaupan kokeiluhankkeessa. Useimmissa tapauksissa sopimus oli tehty luonnonarvokaupan yhteyshenkilön esittämällä hinnalla ja vain muutamissa tapauksissa hintaa oli korotettu metsänomistajan toiveesta neuvottelujen perusteella. Osa metsänomistajista koki myös, etteivät he uskaltaneet

vaatia annettua hintatarjousta korkeampaa palkkiota, koska he pelkäsivät, ettei sopimusta siinä tapauksessa synnykään. Palkkioon vaikuttamishalusta huolimatta useimmat metsänomistajat eivät osanneet esittää hintapyyntöä itsenäisesti ja katsoivat, että kokeiluhankkeen alussa on hyvä olla jokin hinta-arvio neuvottelujen pohjana.

Kohteen taloudelliset hyödyntämismahdollisuudet vaikuttivat suoraan palkkion määrän hyväksyttävyyteen. Metsänomistajat, joiden luonnonarvokaupakohteet olivat vähäpuustoisia tai jo muutenkin metsätalouduskäytön ulkopuolella, olivat useimmin tyytyväisiä saamaansa palkkioon, kun taas metsätaloudellisesti arvokkaasta kohteesta sopimuksen tehneet olisivat halunneet suuremman palkkion. Kaksi metsänomistajaa olisi ollut valmis tekemään luonnonarvokauppasopimuksen esitettyä hintatarjousta alhaisemmalla hinnalla ja oli yllätynyt saamaansa palkkion suuruudesta. Molempien kohteet olivat taloudellisesti vähämerkityksisiä.

Haastatelluille esitettiin seuraava kuvitteellinen tapaus ja pyydettiin vastaamaan hyväksyisivätkö he kyseisen sopimuksen: ”Ajatellaan, että teillä olisi metsässänne kuvio jostain syystä hoitamatta jäänyttä uudistuskypsää sekametsää, jossa on lahonneita pysty- ja maapuita ja lisäksi jossain kuusissa laho-
vikaisuutta. Jos teille tarjottaisiin kohteen suojelusta luonnonarvokaupassa 200–250 euroa hehtaarilta vuodessa seuraavan kymmenen vuoden ajan, niin hyväksyisittekö sopimuksen?” Noin puolet haastatelluista hyväksyi esitetyn sopimusesimerkin ja piti sopimuksesta saatavaa palkkiota joko hyvänä tai kohtuullisena tai hyväksyisi sopimuksen tietyin ehdoin. Sopimuksen hyväksymiseen vaikuttavina tekijöinä mainittiin mm. oma taloudellinen tilanne, kohteen koko ja verotusmuoto. Muutamat metsänomistajat kuitenkin kieltäytyisivät sopimuksesta. Lähes poikkeuksetta sopimuksesta kieltäytymisen syy oli liian pieni palkkio. Lisäksi syynä mainittiin se, että metsätalouden näkökulmasta ei ole järkevää lisätä lahoppuun määrää metsässä.

Omien vaikutusmahdollisuuksien tärkeydestä huolimatta metsänomistajille oli olennaista, että kohteen arvioinnin ja hinta-arvion tekee puolueeton taho. Ympäristökeskusta ei juurikaan mielletty luonnonarvokaupan toteuttajatahoksi vaan metsäkeskusta pidettiin yleisesti asiantuntevana hinta-arvion määrittäjänä. Metsäkeskuksen oletettiin olevan

riittävän etäinen ollakseen puolueeton toimija sopimusneuvottelussa. Metsänhoitoyhdistys koettiin taas liian läheiseksi ja metsänomistajakeskeiseksi organisaatioksi toimiakseen sopimusneuvottelijana.

Rahaa pidettiin parhaana suojelusopimuksen palkkion muotona ja sen maksamista kertamaksuna sopimuskauden alussa parhaana käytäntönä. Kerralla maksettavaa palkkiota verrattiin puunmyynnistä saatavaan tuloon ja sen oletettiin olevan myös hallinnollisesti helpompi toteuttaa. Toisaalta katsottiin, että vuosittainen korvaus muistuttaisi suojelusta paremmin ja se sallisi helpommin myös sopimuksen katkaisemisen, jolloin jäljelle jäävää palkkiota ei tarvitsisi maksaa takaisin.

”...maksetaan kerral kaikki ni kyl se hyvä systeemi on. Et jos sitä ruvetaan vuosittain muutamia kymmeniä tai satoi euroi maksamaan ni se tuntuu saajan puolel, et ei sillä ole merkitystä. Et nyt kun sen saa kerral, ni sil vois sit jonkun rahareijän paikata.” Mies, Satakunta, tehnyt luonnonarvokauppasopimuksen

3.4 Sitoutuminen sopimukseen

Lähes kaikki haastateltavat pitivät kymmentä vuotta hyväksyttävänä sopimuspituuksena ja omassa aikahorisontissa hahmotettavana ajanjaksona. Useat metsänomistajat toivoivat kuitenkin enemmän neuvotteluvaraa sopimuspituuksien. Neljäsosa haastatelluista olisi ollut valmis tekemään kymmentä vuotta pidemmän sopimuksen. Pidempien sopimusten etuna pidettiin sitä, ettei omistajan tarvitsisi paneutua sopimusneuvotteluihin niin usein ja toisaalta pidemmän sopimusajan arvioitiin olevan myös luonnonarvojen säilymisen kannalta parempi vaihtoehto. Yhtenä syynä pidemmän sopimuksen paremmuuteen oli siitä saatava suurempi palkkio.

Luonnonarvokaupan hyväksyttävyyttä lisäsi sopimuksen määräaikaisuus. Luonnonarvokaupan tyypisessä määräaikaaisessa suojelussa omistusoikeuden säilymisen ja alueen hallinnan tunne säilyi edelleen omistajalla, vaikka alueen käyttötarkoitus muuttuikin sopimuksen kautta. Olennaisena tekijänä pidettiin sitä, että omistajalla on mahdollisuus arvioida oma taloudellinen tilanne ja motivaatio suojeluun uudestaan sopimuskauden jälkeen ja tarpeen vaati-

essa muuttaa alueen käyttötarkoitusta. Sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen tilalla lähitulevaisuudessa vähensi sitoutumishalukkuutta, koska sitovia suojeluratkaisuja ei haluttu tehdä seuraavan sukupolven puolesta.

”No siin on just, ettei sit tavallaan sido tulevii sukupolviä ja sit itteki omat elämäntilanteet kymmenes vuodes saattaa kuitenkin vaihtuu, saattaa tapahtuu ihan mitä vaan ni se rahan tarve tulee sitte, jos ajatellaan et siit saatas enemmän, se riippuu tietysti siitä kohteesta minkälainen se on.” Nainen, Satakunta, tarjonnut kohdetta luonnonarvokauppaan

Kaikki metsänomistajat eivät kuitenkaan olleet täysin sopimusten määräaikaisuuden kannalla, vaan he halusivat omalta kohdaltaan tapauskohtaisesti vertailla pysyvän ja määräaikaisen sopimuksen taloudellista kannattavuutta ja tehdä päätöksensä sen perusteella.

Sopimuksen purkumahdollisuuden katsottiin tekevä luonnonarvokaupasta joustavamman verrattuna muihin suojelukeinoihin. Purkumahdollisuuden tarpeellisuuden taustalla oli halu varmistua siitä, että kohde olisi tarpeen vaatiessa mahdollista muuttaa rahaksi. Useimmat luonnonarvokauppasopimuksen tehneet metsänomistajat eivät kuitenkaan uskoneet tarvitsevansa purkumahdollisuutta. Metsänomistajat katsoivat purkumahdollisuuden olevan myös toisen sopimusosapuolen etujen mukaista, jos metsänomistaja käyttää kohdetta luonnonarvokaupan säännösten vastaisesti.

Suurin osa haastatelluista toivoi luonnonarvokaupan sopimuksen pysyvän voimassa, vaikka tilan omistaja vaihtuisi kesken sopimuskauden ja että sopimus olisi tilaan kuuluva, kaupanteossa huomioon otettava rasite. Kaikki eivät kuitenkaan halunneet sitoutua niin voimakkaasti vaan toivoivat sopimuksen purkautuvan omistajan vaihtuessa.

Haastateltujen luonnonarvokaupakohteet oli täydellisesti rauhoitettu, poikkeuksena yksi kohde, jolle oli tehty hoitosuunnitelma monimuotoisuuden lisäämiseksi. Luonnonarvokaupakohteiden täydellistä rauhoitusta pidettiin hyväksyttävänä, mutta myös käyttörajoitusten osalta metsänomistajan omia vaikutusmahdollisuuksia pidettiin sopimuksen hyväksyttävyyden kannalta merkittävänä. Käyttörajoituksista haluttiin neuvotella tapauskohtaisesti

ja sallia joidenkin toimenpiteiden tekeminen myös sopimuskauden aikana. Myrskytuhojen poiskorjauksen salliminen täydellisestä rauhoituksesta huolimatta koettiin tärkeäksi. Luonnonsuojelullisista tavoitteista huolimatta lahoppun pelättiin alentavan metsästä saatavaa taloudellista tuloa ja vaikuttavan myös eläviin puihin.

”... mun mielestä siin pitää olla tällanen, et se on niiku metsänomistajan kanssa sovittavissa, et se [sopimus] ei oo välttämättä ihan tiukka, et ei saa tehdä mitään, vaan jos on jotain semmosta mikä on tärkeet sille metsänomistajalle ni siin pitää joustaa...” Mies, Satakunta, tarjonnut kohdetta luonnonarvokauppaan

3.5 Sopimusorganisaatio

Luonnonarvokauppasopimuksia tehtiin sekä Lounais-Suomen metsäkeskuksen ja Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Moni luonnonarvokauppasopimuksen tehnyt metsänomistaja ei kuitenkaan tiennyt, kumman organisaation kanssa oli tehnyt sopimuksen tai kumpi organisaatio rahoitti sen, vaan oletti automaattisesti sopimusorganisaation olevan metsäkeskus. Metsänomistajille ei ollut selvää, miksi toiminnassa on mukana kaksi viranomaistahoa. Metsänomistajat eivät kokeneet luonnonarvokaupan toimintaa ympäristöviranomaisen tehtävänä, vaan metsänhoitoyhdistyksen tai metsäkeskuksen ammattilaisten uskottiin olevan vastuussa tiedottamisesta, kohteiden valinnasta ja sopimusten teosta. Ympäristökeskus luonnonarvokaupan toteutusorganisaationa jäi taustalle. Vaikka suurimmalle osalle ei ollut merkitystä, hoitaako sopimuksen solmimisen metsäkeskus vai ympäristökeskus, kokivat jotkut metsänomistajat ympäristökeskuksen jopa uhkana, eivätkä olisi suostuneet tekemään sopimusta ympäristökeskuksen kanssa johtuen aiemmista negatiivisista kokemuksista ympäristökeskuksen toiminnasta. Yhteistyön sujuvuus sopimusviranomaisten kanssa vaikutti suojelukeinon hyväksyttävyyteen.

3.6 Tulevaisuus

Suurin osa luonnonarvokaupan sopimuskohteista oli ollut viimeiset 30 vuotta käsittelemättöminä, eivätkä nykyiset omistajat olleet käsitelleet niitä metsätaloudellisesti. Noin kolmasosa luonnonarvokauppasopimuksen tehneistä tai kohdetta siihen tarjonneista olisi säilyttänyt tai säilyttäisi kohteen käsittelemättä ilman luonnonarvokauppasopimustakin. Suurimmalla osalla kohteista olisi ilman sopimusta tehty ainakin osittainen hakkuu tai pienempiä toimenpiteitä, kuten polttopuiden hakkuuta.

”Oisin hakannu, kyllä mä ilman muuta oisin ottanu sieltä haketta, ottanu yli puolet pois siitä puustosta mikä siinä on nyt, aivan varmasti. Kyllä se näin on, että tän kaupan varjolla mä niikun päädyin siihe, että voin mä sen antaa ollakin.” Mies, Satakunta, tehnyt luonnonarvokauppasopimuksen

Luonnonarvokauppasopimuksia haluttiin jatkaa sopimuskauden päättyessä. Osa ilmoitti säilyttävänsä kohteen käsittelemättä, vaikkei sopimusta jatkettaisikaan, osalle alueen hakkuu saattaisi tulla ajankohtaiseksi ilman sopimusta. Osalla ratkaisu sopimuksen jatkamisesta siirtyy sukupolvenvaihdosten kautta tilan jatkajalle.

Sopimuskauden päättyessä toivottiin viranomaisen aloitteesta pidettävän uudet sopimusneuvottelut, jonka jälkeen sopimuksia jatkettaisiin samankaltaisina. Neuvotteluissa tarkistettaisiin kohteen luonnonarvot sekä sopimuksesta maksettava palkkio. Ehdotettiin myös, että sopimus jatkuisi seuraavan sopimuskauden automaattisesti ellei metsänomistaja irtisano sitä.

Vaikka esille nousi usein pelko sopimuskohteiden suojelusta sopimuskauden päätyttyä vastoin omistajan tahtoa, sitä ei nähty realistisena uhkakuvana varsinkaan luonnonarvokauppasopimuksen jo tehneiden metsänomistajien keskuudessa.

”Eihän täs mikään muu arveluta mut jos kymmenen vuoden aikana muutetaan lakia sillai, et se on pakko jatkaa. Totta kai semmonen on joskus käynyt mielessä mutta kyllä siinä lukee sillai, että jos jompikumpi haluaa neuvotella jatkosta ni siitä voidaan neuvotella. Kyllä mä uskon tohon paperiin, luotan niin paljon, ettei se mihinkään pakkolunastukseen tai tämmöseen menis.” Mies, Satakunta, tehnyt luonnonarvokauppasopimuksen

4 Tulosten tarkastelu

Metsänomistaja toimii metsässään tiettyjen, yhteiskunnan lainsäädännöllä asettamien rajoitusten puitteissa. Lainsäädäntö muodostaa kehyksen monimuotoisuuden turvaamisen toimenpiteille ja asettaa myös tiettyjä velvoitteita metsänomistajalle. Metsänomistaja muodostaa kuitenkin oman subjektiivisen näkemyksensä monimuotoisuuden turvaamisen ja erilaisten turvaamiskeinojen hyväksyttävyydestä mm. omien metsänomistukseen liittyvien tavoitteidensa, monimuotoisuuden turvaamiseen liittyvien asenteidensa ja kokemustensa kautta ja vertaa monimuotoisuuden suojelusta saamiensa hyötyjä siitä koituviin kustannuksiin ja haittoihin. METSO-ohjelmassa kokeiltavien vapaaehtoisten keinojen, kuten luonnonarvokaupan toimintaedellytyksenä ja metsänomistajien osallistumisvaatimuksena onkin keinon hyväksyttävyyden metsänomistajien näkökulmasta. Metsänomistajat kokivat vapaaehtoisuuden, omistusoikeuden ja päätäntävällän säilyttämisen hyväksyttävän suojelukeinon välttämättömiksi elementeiksi. Elementit ovat hyvinkin erityyppisillä metsänomistajilla samansuuntaisia (Kumela 2005). Vaikka vapaaehtoisen suojelukeinon tulee olla metsänomistajien hyväksymä, sitä ei kuitenkaan toteuteta pelkästään metsänomistajien ehdoilla. Yhteiskunta asettaa tietyt ekologiset vaatimukset suojeltaville kohteille, ehdot sopimuksen solmimiselle sekä ohjaa ja säätelee toimintaa rahoituksen kautta.

Vapaaehtoisessa suojelussa, jossa omistusoikeus ja päätösvalta säilyvät, omistaja kokee pystyvänsä hallitsemaan ja kontrolloimaan omaisuutensa koskevaa toimintaa. Ulkopuolelta tulevan suojelupakotteen on todettu aikaansaavan negatiivista suhtautumista erityisesti suojelun toteutustapaa kohtaan, vaikka itse suojelua ei vastustettaisikaan (Jokinen ym. 1997, Vehkala ja Vainio 2000). ”Pakkosuojelun” vastustus lähtenee metsänomistajan pyrkimyksestä säilyttää omaisuuden hallinta ja kontrolli itsellä, mitä tavoitetta vastaan ylhäältä päin johdettu suojelu sotii. Maan omistamiseen liittyy kiinteästi itsenäisyyden, riippumattomuuden ja vapauden kokemuksia, joita viranomaisen aloitteesta toteutettu suojelu uhkaa. Erityisesti sukutilalla maan omistaminen luo vahvoja tunnesiteitä perheen ja paikan välille ja muodostuneet perinteet ja toimintatavat halutaan

usein säilyttää ja siirtää myös omille jälkipolville. Kotitila on identiteetin materiaallinen symboli ja suojelupäätökset voidaan kokea helposti tunkeutumiseksi minän alueelle. (Silvasti 2001, ks. myös Lauronen 1991, Paloniemi 2006.) Omistusoikeuden ja päättävällän säilyttämisen tärkeys pohdittaessa erilaisten suojeluratkaisujen hyväksyttävyyttä havaittiin myös valtakunnallisessa metsänomistajatutkimuksessa (Horne ym. 2004a) sekä luonnonarvokauppaan osallistuneiden kyselytutkimuksessa (Juutinen ym. 2005). Metsänomistajien suhtautumisesta vapaaehtoisten monimuotoisuuden turvaamiskeinojen käyttöön on saatu myönteisiä kokemuksia myös Itävallasta (Frank ja Müller 2003).

Metsänomistaja kokee vapaaehtoisen, omistusoikeuden säilyttävän suojelukeinon hyväksyttävänä, mutta ei välttämättä lähde siihen itse mukaan ilman palkkiota. Luonnonarvokaupan palkkio voidaan kokea palkkioksi luonnonarvojen säilyttämisestä tai korvaukseksi luonnonarvojen säilyttämisen aiheuttamasta metsätaloudellisen arvon vähentymisestä, mutta sen suuruus on hyvin olennainen osa sopimuksen hyväksyttävyyttä (ks. myös Kline ym. 2000). Hornen ym. (2004b) mukaan täyden korvauksen sisältävät suojeluratkaisut vastaavat kansalaisten näkemystä oikeudenmukaisesta kustannusten jakautumisesta, koska kolme neljäsosaa kansalaisista on sitä mieltä, että metsänomistajalle suojelusta maksetun palkkion tulisi kattaa vähintään puunmyyntitulot täysimääräisinä. Lisäksi kansalaisten maksuhalukkuus lisäsuojelun toteuttamiseksi on korkeampi, kun se toteutetaan maanhankinnan sijasta vapaaehtoisin keinoin. Toisaalta Tikka (2003) toteaa tutkimuksessaan, että kaikki metsänomistajat eivät ole vaatineet korvausta suojelualueen perustamisesta mailleen. Syynä tähän on Tikan mukaan voinut olla pyrkimys turvata kohteen luonnon- tai kulttuuriarvot myös tulevaisuudessa tai toisaalta epäsuorien taloudellisten hyötyjen, kuten verohelpotusten, tavoittelu.

Luonnonarvokauppaan osallistuneiden metsänomistajien tilojen metsäpinta-ala oli selkeästi suurempi kuin metsänomistajilla keskimäärin ja tilat olivat metsätaloudellisesti aktiivisia, mikä on todettu myös Juutisen ym. (2005) kaikkiin luonnonarvokauppaan osallistuneisiin metsänomistajiin kohdistuneessa kyselytutkimuksessa. Isommalla tilalla arvokkaiden luontokohteiden olemassaolo on to-

dennäköisempää ja lisäksi yksittäisen kohteen suo- jelu ei vaikuta niin voimakkaasti tilan metsätalous- toimintaan. Aktiivisuus sekä metsätalouteen että monimuotoisuuden suojeluun liittyvissä asioissa oli tehnyt tutkimuksen metsänomistajista valmiimpia lähtemään uusiin kokeiluihin mukaan sekä lisännyt tietoisuutta suojelusta ja sen merkityksestä. Siten näiden metsänomistajien tavoittaminen tiedotuksen kautta on ollut todennäköisesti melko helppoa.

Metsänomistajien suuresta kiinnostuksesta luonnonarvokauppaa kohtaan kertoo tarjottujen kohteiden runsaus (220 kpl) Satakunnan kokeiluhankkeen kahtena ensimmäisenä toimintavuotena. Tarjottuja kohteita on enemmän, kuin mitä määrärahoilla on pystytty tekemään sopimuksia (66 kpl). (Gustafsson ja Nummi 2004a, b.) Vaikka tällä hetkellä luonnonarvokaupan kohteita on tarjottu runsaasti, voi myöhemmässä vaiheessa metsänomistajan aloitteeseen perustuvissa suojelukeinossa muodostua ongelmaksi passiivisempien, metsistään ja niiden monimuotoisuuden suojelusta vähemmän kiinnostuneiden metsänomistajien saaminen mukaan toimintaan tai ainakin tietoisiksi suojelusopimusmahdollisuudesta. On kuitenkin muistettava, etteivät kaikki metsänomistajat halua osallistua vapaaehtoiseen suojeluun, vaikka he kokisivatkin suojelun periaatteessa hyväksyttävänä.

Luonnonarvokaupan kehittämistarpeena metsänomistajat näkivät, että metsäammattilaisten tulisi tiedottaa metsänomistajia tilan luontoarvoista ja mahdollisista suojelusopimuskohteista. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla vapaaehtoisten suojelukeinojen käytön ottaminen osaksi metsäsuunnittelua, mikä tekisi suojelusopimusten solmimisen helpommaksi myös asiaa heikosti tuntevalle metsänomistajalle. Suojelusopimusmahdollisuuden esittely ja kohteiden kartoituksen yhdistäminen nykyiseen metsäsuunnitteluun vaatisi kuitenkin koulutusta ja lisätoimenpiteitä metsä- ja ympäristöalan organisaatioilta, mutta samalla voitaisiin pohtia uusia yhteistyömahdollisuuksia näiden organisaatioiden välillä.

Tutkimuksen metsänomistajista osa ei olisi suosunut tekemään sopimusta ympäristökeskuksen kanssa, koska heillä oli negatiivisia kokemuksia heidän maillaan Natura 2000 -ohjelman puitteissa toteutetusta suojelusta. He olivat kuitenkin solmineet luonnonarvokauppasopimuksen metsäkeskuksen

kanssa. Aiemmat kielteiset kokemukset suojelusta eivät välttämättä poista suojeluhalukkuutta, kunhan metsänomistaja kokee suojelusopimuksen toteuttavan organisaation luotettavana ja sopimuksen ehdot ja toteutustavan hyväksyttävänä. Myös Dutcher ym. (2004) on todennut, että suojelun toimivuudelle on tärkeää luotettavien ja metsänomistajien tarpeet ja näkemykset tuntevien neuvojen mukanaolo suojelun toteutuksessa.

Vaikka luonnonarvokauppa koettiin metsäviranomaisten työkaluksi, eikä ympäristöviranomaisia osattu yhdistää luonnonarvokaupan toimintaan, luonnonarvokauppa voisi olla ympäristöviranomaisille keino lisätä tunnettavuuttaan metsänomistajien keskuudessa. Tämä tilaisuus luottamuksen muodostamiseksi on kuitenkin jäänyt käyttämättä. Uudet suojelukeinot haastavat myös viranomaiset muuttamaan omaa toimintakulttuuriaan. Lisääntyvä yhteistyö metsä- ja ympäristöviranomaisten välillä sekä uudet metsänomistajan aloitteeseen perustuvat toimintatavat vaativat monipuolisempia vuorovaikutustaitoja sekä asennemuutosta myös viranomaispuolella. Monimuotoisuuden turvaamisen onnistumisen kannalta pitkällä tähtäyksellä on välttämätöntä saada aikaan toimiva yhteistyö metsänomistajien ja viranomaisten välille (Frank ja Müller 2003). Jatkossa tulisikin selvittää, ovatko uudet monimuotoisuuden turvaamiskeinot vaikuttaneet viranomaisten toimintakulttuuriin ja millä tavalla.

Metsänomistajat näkivät tärkeinä luonnonarvokaupan kehittämistarpeina sopimusneuvottelujen lisäämisen ja omien vaikutusmahdollisuuksiensa laajentamisen, etenkin palkkion määräytymisessä, sopimuspituudessa ja kohteen käyttörajoituksissa. Valtakunnallisen metsänomistajatutkimuksen perusteella metsänomistajat kokivat hyväksyttävimmiksi enintään kymmenen vuoden mittaiset suojelusopimukset (Horne ym. 2004a), kun taas tässä tutkimuksessa osa metsänomistajista toivoi myös pidempikestoisia, mutta kuitenkin määräaikaisia sopimuksia. Määräaikaisuus, tunne siitä, että omistajalla on jatkossakin mahdollisuus vaikuttaa alueen käyttöön, on metsänomistajille sopimuksen pituutta merkittävämpi asia. Suojelusopimuksesta huolimatta eräät metsänomistajat halusivat tehdä kohteilla pienimuotoisia hoitotoimenpiteitä myös sopimuskauden aikana, jotta kohteen taloudellinen hyödyntäminen olisi tulevaisuudessa edelleen

mahdollista. Tämä sekä metsänomistajien kielteiset asenteet kohteelle sopimusaikana syntyvää lahoppuuta kohtaan, kertovat siitä, ettei monimuotoisuuden suojelun ideaa ole aina sisäistetty riittävästi, eikä osa metsänomistajista siten ole täysin sitoutunut luonnonarvojen tuottamisen tavoitteeseen. Vaikka metsänomistajat suhtautuvat melko myönteisesti uusiin ympäristönsuojelullisiin toimenpide-ehdotuksiin ja metsien monikäyttöön, taloudelliset arvot ovat usein edelleen metsänomistuksen tärkein tavoite (ks. Jokinen ym. 1997). Yhtenä tutkimustarpeena onkin se, koetaanko määräaikainen suojelu uudenaikaisiksi tietyllä aikavälillä saatavaksi metsätulon lähteeksi ilman selkeitä suojelutavoitteita ja vaikuttaako se monimuotoisuuden turvaamisen ekologisten tavoitteiden saavuttamiseen.

Suojelun määräaikaisuus koettiin hyväksyttävänä suojelusopimuksen piirteenä, mutta yleisessä keskustelussa näkemykset sen merkityksestä luontoarvojen säilymiselle sekä kustannuksista pitkällä aikavälillä ovat osittain ristiriitaisia. Jatkossa tulisikin selvittää suojelun määräaikaisuuden sekä kohteiden pienialaisuuden vaikutuksia monimuotoisuuden turvaamisen toteutumiseen. Lisäksi voidaan pohtia, kuinka paljon yhteiskunnassa halutaan ottaa huomioon monimuotoisuuden turvaamisen sosiaalista kestävyyttä ekologisten tavoitteiden lisäksi.

Luonnonarvokaupan tyyppinen monimuotoisuuden turvaamiskeino näyttäisi vastaavan metsänomistajien käsitystä hyväksyttävästä suojelumenettelystä perinteisiä, luonnonsuojeluohjelmiin perustuvia suojelukeinoja paremmin. Vaikka aikaisemminkin käytetyt monimuotoisuuden turvaamiskeinot ovat muodostaneet monipuolisen kokonaisuuden suojelun alueiden muodostamisesta neuvontaan, vasta METSO-ohjelman kautta vapaaehtoisuus ja metsänomistajan aloitteellisuus suojelussa ovat saaneet enemmän huomiota. Monimuotoisuuden turvaamisen hyväksyttävyyden kannalta olisikin tärkeää, että vapaaehtoiset suojelukeinot pysyisivät osana keinovalikoimaa. Muutoin voidaan menettää metsänomistajien keskuudessa tähän mennessä saavutettu orastava luottamus uudenaikaiseen ajattelutapaan metsien suojelussa.

Kiitokset

Tutkimus on osa Metsäntutkimuslaitoksen ja Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitoksen MOSSE-yhteistutkimushanketta Luonnon monimuotoisuuden suojelun keinot yksityismetsissä maanomistajien ja ympäristöviranomaisten näkökulmista. Maa- ja metsätalousministeriön lisäksi tutkimusta ovat rahoittaneet Marjatta ja Eino Kollin säätiö sekä Suomen Akatemia (FORBID 206020). Aineisto kerättiin Hanna Kumelan pro gradu -työnä Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitokselle. Käsikirjoitusta parantavia kommentteja ovat antaneet Paula Horne, Harri Hänninen, Heimo Karppinen, Antti Otsamo, Riikka Paloniemi, Eeva Primmer sekä kaksi käsikirjoituksen tarkastajaa. Kiitämme kaikkia tutkimusta edesauttaneita tahoja.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Vastapaino.
- Bertaux, D. & Bertaux-Wiame, I. 1981. Life stories in the baker's trade. Teoksessa: D. Bertaux, D. (toim.). *Biography and society*. SAGE Studies in International Sociology 23. Beverly Hills: SAGE. 169–189.
- Bliss, J.C. & Martin, A.J. 1989. Identifying NIPF management motivations with qualitative methods. *Forest Science* 35(2): 601–622.
- Colburn, B. 2005. Voluntariness and responsibility. Cambridge. 9th Annual Oxford Philosophy Graduate Conference. University of Oxford, November 5–6 2005.
- Doremus, H. 2003. A policy portfolio approach to biodiversity protection on private lands. *Environmental Science & Policy* 6: 217–232.
- Dutcher, D.D., Finley, J.C., Luloff, A.E. & Johnson, J. 2004. Landowner perceptions of protecting and establishing riparian forests: A qualitative analysis. *Society and Natural Resources* 17: 319–332.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Vastapaino. 268 s.
- Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman luonnonsuojelubiologiset kriteerit. 2003. Suomen ympäristö 643. Ympäristöministeriö. 72 s.
- Frank, G. & Müller, F. 2003. Voluntary approaches in protection of forests in Austria. *Environmental Science & Policy* 6: 261–269.
- Gustafsson, L. & Nummi, T. 2004a. Luonnonarvokauppa vuonna 2003. Luonnonarvokaupan kokeilun vuosiraportti. Metsäkeskus Lounais-Suomi. Moniste. 15 s. + liite.
- & Nummi, T. 2004b. Luonnonarvokauppa vuonna 2004. Luonnonarvokaupan kokeilun vuosiraportti. Metsäkeskus Lounais-Suomi. Moniste. 15 s. + liite.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. 213 s.
- Horne, P., Koskela, T. & Ovaskainen, V. 2004a. Metsänomistajien suhtautuminen yksityismetsien ja monimuotoisuuden turvaamiseen ja sen toteutuskeinoihin. Teoksessa: Horne, P., Koskela, T. & Ovaskainen, V. (toim.). *Metsänomistajien ja kansalaisten näkemykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisesta*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 933. 110 s.
- , Karppinen, H. & Ylinen, E. 2004b. Kansalaisten mielipiteet metsien monimuotoisuuden turvaamisesta. Teoksessa: Horne, P., Koskela, T. & Ovaskainen, V. (toim.). *Metsänomistajien ja kansalaisten näkemykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisesta*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 933. 110 s.
- Hänninen, H. & Karppinen, H. 1996. Kansalaismielipide metsien suojelusta ja talouskäytöstä. *Folia Forestalia – Metsätieteen aikakauskirja* 1996(1): 27–39.
- Jokinen, M. 1998. Metsänomistuksen kulttuuriset tekijät – metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristön-suojelusta. *Metsätieteen aikakauskirja – Folia Forestalia* 1998(4): 513–530.
- , Heinonsalo, J., Mether, J. & Saario, T. 1997. Sysmän yksityismetsänomistajien suhtautuminen metsäluonnon suojeluun ja hoitoon. *Metsätieteen aikakauskirja – Folia Forestalia* 1997(1): 49–61.
- Juutinen, A. 2005. Luonnonarvokaupan kustannustehokkuus: kokeiluhanke Lounais-Suomen metsäkeskuksen alueella. *Metsätieteen aikakauskirja* 2005(2): 163–174.
- , Horne, P., Koskela, T., Matinaho, S., Mäntymaa, E. & Mönkkönen, M. 2005. Metsänomistajien näkemyksiä luonnonarvokaupasta: kyselytutkimus luonnonarvokaupan kokeiluhankkeeseen osallistuneille. Metlan työraportteja 18. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp018.htm>
- Kangas, J. & Niemeläinen, P. 1996. Opinion of forest owners and the public on forests and their use in Finland. *Scandinavian Journal of Forest Research* 11(3): 269–280.
- Karppinen, H. 1994. Yksityismetsänomistuksen arvojen ja tavoitteiden muutos. Teoksessa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). *Yksityismetsänomistuksen*

- rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 28–44.
- 2000. Forest values and the objectives of forest ownership. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 757. 55 s. + 4 osajulkaisua.
- , Hänninen, H. & Ripatti, P. 2002. Suomalainen metsänomistaja 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 852. 84 s.
- Kirby, K.J. 2003. Woodland conservation in privately owned cultural landscapes: the English experience. *Environmental Science & Policy* 6: 253–259.
- Kline, J.D., Alig, R.A. & Johnston, R.L. 2000. Forest owner incentives to protect riparian habitat. *Ecological Economics* 33: 29–43.
- Koskela, T. & Karppinen, H. 2005. Metsänuuditumisen viivästymisen syyt yksityistiloilla. *Metsätieteen aikakauskirja* 2005(3): 323–334.
- Kumela, H.-M. 2005. Metsänomistajien näkemyksiä Satakunnan luonnonarvokaupasta. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos. 80 s. Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/bio/bioja/pg/kumela/>
- Lauronen, E. 1991. Unelma ja sen toteuttajat – tutkimus suomalaisista omakotirakentajista. *Asuntohallitus, tutkimus ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia* 3: 1991.
- Lehtonen, E., Kuuluvainen, J., Pouta, E., Rekola, M. & Chuan-Zhong L. 2003. Non-market benefits of forest conservation in southern Finland. *Environmental Science & Policy* 6: 195–204.
- Luonnonarvokauppa. 2005. [www-sivusto] Lounais-Suomen metsäkeskus. Saatavissa: <http://www.metsakeskus.fi/web/fin/metsakeskukset/Lounais-Suomi/luonnonarvokauppa/etusivu.htm>. [Viitattu 28.10.2005].
- Lönnstedt, L. 1997. Non-industrial private forest owners' decision process: a qualitative study about goals, time perspective, opportunities and alternatives. *Scandinavian Journal of Forest Research* 12: 302–310.
- METSO-ohjelma. [www-sivusto] Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/metso>. [Viitattu 28.10.2005].
- Metsätalastollinen vuosikirja. 2002. Peltola, A. (toim.). Metsäntutkimuslaitos. SVT. Maa-, metsä- ja kalatalous. 378 s.
- Michael, J.A. 2003. Efficient habitat protection with diverse landowners and fragmented landscapes. *Environmental Science & Policy* 6: 243–251.
- Moilanen, T. & Roponen, S. 1994. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ATLAS/ti-ohjelman avulla. Kuluttajatutkimuskeskus. Menetelmäraportteja ja käsikirjoja 2/1994. 84 s.
- Muhr, T. 1997. ATLAS/ti. Visual Qualitative Data Analysis – Management – Model Building – Release 4.1 Short User's Manual. 1st Ed. – 11/97. Berlin. 110 s.
- Olsaretti, S. 2004. Liberty, deserts and the market. A philosophical study. Cambridge University Press. 181 s.
- Paloniemi, R. 2006. Maanomistajat luontoa suojelemassa. Teoksessa: Massa, I. & Ahonen, S. (toim.). Arkielämän ympäristöpolitiikka. *Gaudeamus*. s. 184–201.
- Sairinen, R. & Kohl, J. 2004. Sosiaalisten vaikutusten arviointi – tavoitteista konkreettiseen sisältöön. Teoksessa: Sairinen, R. & Kohl, J. (toim.). Ihminen ja ympäristön muutos. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin teoriaa ja käytäntöjä. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B* 87. Espoo. 226 s.
- Silvasti, T. 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 821. 341 s.
- Tikka, P.M. 2003. Conservation contracts in habitat protection in southern Finland. *Environmental Science & Policy* 6: 271–278.
- Turunen, H. & Ruohomäki, O. 2001. Johdatus laadulliseen analyysiin Atlas.ti- ohjelman avulla. [www-sivusto] Saatavissa: <http://www.cs.uta.fi/ipoppla/www/ipoppla01/ru/index.htm> [Viitattu 1.8.2005].
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1–3. painos. Tammi.
- Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamiseksi 23.10.2002. Valtioneuvosto. 17 s.
- Vehkala, M.-M. & Vainio, A. 2000. Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttamisen sosio-ekonomiset vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 83. 130 s.
- Virkkala, R., Korhonen, K.T., Haapanen, R. & Aapala, K. 2000. Metsien ja soiden suojelutilanne metsä- ja suokasvillisuusvyöhykkeittäin valtakunnan metsien 8. inventoinnin perusteella. Suomen ympäristö 395. Suomen ympäristökeskus ja Metsäntutkimuslaitos. 49 s.
- Wallin, H. 1983. Hyväksyttävyyden analysoinnista. IVO-Ympäristötutkimukset, Helsinki. 80 s.
- Wengraf, T. 2001. Qualitative research interviewing: biographic narrative and semi-structured methods. SAGE Publications, London. 398 s.

48 viitettä